

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з дисципліни «Місцеві фінанси»
для здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем
«бакалавр» денної та заочної форм навчання
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування» (Частина 1)

Конспект лекцій з дисципліни «Місцеві фінанси» для здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем «бакалавр» денної та заочної форм навчання спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (Частина 1) / Укл. Н.Г. Фатюха – Запоріжжя: НУ «ЗП», 2023.- 61с.

Укладач: к.е.н., доцент Н.Г. Фатюха

Рецензент: к.е.н., доцент О.В. Губарь

Відповідальний за випуск: к.е.н., доцент С.В. Шарова

Затверджено
на засіданні кафедри
“Фінанси, банківська справа
та страхування”
Протокол № 10
від 02.06. 2023 р.

Рекомендовано
до видання НМК ФЕУ
Протокол № 42
від 31.05. 2023 р.

ЗМІСТ

Частина 1	
Вступ	4
Тема 1. Сутність, складові та засади організації місцевих фінансів	5
1.1. Призначення, сутність та функції місцевих фінансів	5
1.2. Інститут місцевого самоврядування у вітчизняному законодавстві	8
1.3. Система місцевого самоврядування	9
Тема 2. Фінансова політика місцевих органів влади	17
2.1. Суть та основні положення державної регіональної фінансової політики	18
2.2. Зміст і значення фінансової політики органів місцевого самоврядування	22
2.3. Місцеві бюджети в економічній системі держави	26
2.4. Повноваження органів місцевого самоврядування	30
Тема 3. Місцеві бюджети як основа фінансової бази місцевих органів влади	35
3.1. Склад місцевих фінансових ресурсів та оцінка автономії місцевих органів влади	35
3.2. Власні та закріплені доходи місцевих бюджетів	41
3.3. Місцеві позики в Україні та управління боргом органів місцевого самоврядування	42
3.4. Види місцевих податків і зборів України	50
Частина 2	
Частина 3	

ВСТУП

У багатьох країнах невід'ємною складовою демократичного управління є місцеві органи самоврядування.

В умовах трансформації економіки України однією з найважливіших складових частин її фінансової системи є місцеві фінанси.

В сьогоденнішніх умовах зростає роль місцевих фінансів у реалізації економічної політики держави, розв'язанні соціальних проблем, підтримці незахищених та малозабезпечених верств населення.

Все це вимагає належного рівня теоретичного обґрунтування та практичного вивчення дисципліни.

Мета викладання цього курсу — надання і поглиблення знань студентам з вивчення засад організації місцевих фінансів, їх складу та основ управління, виходячи із розмежування функцій і повноважень державних та місцевих органів влади і управління.

Завдання: формування теоретичних знань та вироблення практичних навичок у сфері формування та використання фінансових ресурсів місцевих органів влади і підприємств місцевого господарства.

Результати навчання з дисципліни «Місцеві фінанси» деталізують такі програмні результати навчання:

- формувати і аналізувати фінансову звітність та правильно інтерпретувати отриману інформацію;
- володіти методичним інструментарієм здійснення контрольних функцій у сфері фінансів, банківської справи та страхування;
- володіти загальнонауковими та спеціальними методами дослідження фінансових процесів;
- вміти абстрактно мислити, застосовувати аналіз та синтез для виявлення ключових характеристик фінансових систем, а також особливостей поведінки їх суб'єктів.

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ, СКЛАДОВІ ТА ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ

1.1. Призначення, сутність та функції місцевих фінансів

1.2. Інститут місцевого самоврядування у вітчизняному законодавстві

1.3. Система місцевого самоврядування

Ключові терміни: *Сутність місцевих фінансів. Функції місцевих фінансів. Система місцевих фінансів. Нормативна база регулювання місцевих фінансів. Система місцевого самоврядування. Територіальна громада.*

1.1. Призначення, сутність та функції місцевих фінансів

Поняття місцеві фінанси розширило поняття публічні фінанси і стало їхньою невід’ємною, але відносно самостійною складовою. Вчення про місцеві фінанси як сукупність теоретичних положень про фінансове господарство та фінансову діяльність місцевих органів влади сформувалося в XIX столітті, воно виокремилося в самостійну галузь фінансової науки. Це було пов’язано із завершенням становлення в більшості країн Західної Європи й Північної Америки органів місцевого самоврядування та регіональних органів влади, конституційним визнанням прав комун, общин, муніципалітетів, регіонів, провінцій, штатів та інших адміністративно-територіальних утворень [1, с.10].

Головне призначення місцевих фінансів – сприяння через державні інституції, зокрема органи місцевого самоврядування, успішному економічному і соціальному розвитку, зростанню матеріального добробуту населення, забезпеченню прав і свобод людини [2, с. 354.]

Головне завдання при формуванні місцевих фінансів – це визначення меж між завданнями, які має вирішувати центральна влада, і тими, що покладаються на місцеві органи влади.

Виділяють **три основні теорії, що пояснюють суть і природу місцевого самоврядування як форми місцевої влади:** *теорія природних прав общини, державна теорія місцевого самоврядування, теорія громадсько-господарського самоврядування.*

Перша теорія - **теорія природних прав общини.** За цією теорією

єю зміст органів місцевого самоврядування ототожнюється з поняттям общини. Оскільки община як колектив людей, що проживають на спільній території, виникла раніше, ніж держава, то вона має природні, невід'ємні права. Ці права общині держава не надавала, тому не може їх відняти.

Тобто органи місцевого самоврядування мають власну компетенцію, не підпорядковані державній владі і перебувають поза нею. Держава може впливати законодавчо на діяльність територіального колективу, але не може позбавити його природних прав.

Природне право - це сукупність принципів, правил, норм, цінностей, які диктуються природою людини і тим самим незалежні від конкретних соціальних умов і держави.

Державна теорія місцевого самоврядування. В її основі - твердження, що органи місцевого самоврядування є органами державного управління і створені державною владою для реалізації її функцій та завдань на місцевому рівні. Таким чином, вони перебувають у сфері державної влади та їй підпорядковані. Органи місцевого самоврядування не мають природних прав і виступають агентами держави на місцях. Функції і завдання органів місцевого самоврядування повністю визначаються державною владою.

Третя теорія - **теорія громадсько-господарського самоврядування.** В основу цієї теорії покладено твердження, що органи місцевого самоврядування мають власну природну компетенцію тільки у сфері неполітичних відносин (у сфері місцевих справ).

У місцеві справи державна влада не втручається, вони вирішуються самостійно органами місцевого самоврядування. Але є й інша сфера відносин - політична, яка перебуває у сфері компетенції державної влади. У цій сфері органи місцевого самоврядування - агенти держави на місцевому рівні.

Місцеві фінанси - система формування, розподілу й використання фінансових ресурсів для забезпечення виконання місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих [3].

Місцеві фінанси - це система економічних відносин щодо формування, розподілу і використання фінансових ресурсів для виконання місцевими органами влади покладених на них власних і делегованих повноважень, поліпшення добробуту територіальної громади та соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної

одиниці [4, С. 45.]

Місцеві фінансові ресурси це фонди коштів, що створюються і використовуються на соціальний і економічний розвиток регіону [5, с. 330.]

Фінанси місцевих органів влади як система включають у себе кілька основних взаємопов'язаних структурних елементів (табл. 1.1) [6, с. 12-13].

Таблиця 1.1 - Система місцевих фінансів

Елементи системи	Структура елементів системи
Видатки	- поточні, розвитку; - на фінансування власних повноважень, на фінансування делегованих повноважень; - обов'язкові, факультативні.
Доходи	- власні, закріплені; - податкові, неподаткові
Способи формування доходів	- місцеві податки і збори; - частки загальнодержавних податків; - комунальні платежі; - доходи від майна та землі, що належать місцевій владі; - доходи комунальних підприємств; - кредити; - комунальні позики; - трансферти.
Місцеві фінансові інститути	- місцеві бюджети; - місцеві податки і збори; - цільові фонди органів місцевого самоврядування; - комунальний кредит; - місцеві позики; - місцеве господарство; - об'єкти комунальної власності.
Суб'єкти	- територіальна громада; - органи місцевого самоврядування.
Об'єкти	- фінансові ресурси у фондovій і не фондovій формах
Взаємовідносини	- між суб'єктами системи; між місцевими фінансами та іншими ланками фінансової системи держави

Місцеві фінанси виконують наступні функції: *розподільчу, кон-*

трольну, стимулюючу.

Суть цих функцій полягає у наступному:

- розподільча функція виявляється у порядку формування доходів і видатків місцевих бюджетів, цільових фондів органів місцевого самоврядування;
- контрольна функція реалізується при складанні місцевих бюджетів, їх розгляді і затвердженні, а також виконанні і складанні звіту про виконання місцевих бюджетів;
- стимулююча функція полягає у створенні таких умов, за яких органи місцевого самоврядування (ОМС) були б зацікавленими у збільшенні доходів бюджетів, додатковому залученні надходжень, більш ефективному використанні фінансових ресурсів [7, с.25]

1.2. Інститут місцевого самоврядування у вітчизняному законодавстві

Завдяки Європейській хартії про місцеве самоврядування, ратифікованої Україною у 1997 р., з'явилися умови для початку децентралізації бюджетної системи, формування обмеженно-автономних місцевих бюджетів та початку процесів бюджетного вирівнювання.

Стаття 9 Хартії визначила, що «органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень, причому їх обсяг має відповідати функціям, які покладаються на місцеві органи влади.

Підтримка більш фінансово слабких органів місцевого самоврядування забезпечується процедурами бюджетного вирівнювання або аналогічних заходів.

Місцевим органам влади можуть надаватися дотації "не для фінансування конкретних проектів" й у спосіб, який не обмежуватиме їх свободу проводити свою політику в межах їхньої власної компетенції» [8,9].

Основні положення чинної нормативної бази щодо регулювання місцевих фінансів в Україні передбачають наступне (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 - Чинна нормативна база регулювання місцевих фінансів

Нормативний акт	Основні положення
Конституція України (28.06.96 р.) [10]	- закріплення інституту місцевого самоврядування в Україні; - визначення повноважень органів місцевого самоврядування, матеріальної і фінансової основи самоврядування; - гарантування фінансування державою делегованих повноважень
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (21.05.97 р.)	- визначення принципів місцевого самоврядування; - закріплення повноважень органів місцевого самоврядування (рад, їх голів, виконавчих органів), а також організаційно-правову, матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування.
Бюджетний кодекс України (22.06.01р., 8.07.2010р.)	- визначення складу місцевих бюджетів; - розподіл доходів і видатків між бюджетами; - формування процедури міжбюджетних відносин; - визначення порядку розрахунку базової дотації; - визначення порядку організації місцевих запозичень; - встановлення відповідальності і контрольних повноважень всіх учасників бюджетного процесу; - заборона створення позабюджетних фондів та здійснення міжбюджетних позичок.
Щорічні Закони України «Прових бюджетів; Державний бюджет України»	- визначення складу загального і спеціального фондів місцевих бюджетів; - формування взаємозв'язку між Державним бюджетом та місцевими бюджетами; - визначення обсягів та особливостей перерахування міжбюджетних трансфертів; - визначення додаткових положень, що регламентують бюджетний процес

1.3. Система місцевого самоврядування

Згідно Ст.5 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» **система місцевого самоврядування включає:** територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення [11].

Органи самоорганізації населення - представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно прожи-

вають на відповідній території в межах села, селища, міста [11, стаття 1].

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлено принципи, на основі яких здійснюється функціонування інституту місцевого самоврядування в Україні, зокрема: народовладдя; законності; гласності; колегіальності; поєднання місцевих і державних інтересів; виборності; правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності у межах повноважень; підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб; державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування; судового захисту прав місцевого самоврядування [11, стаття 4].

Завдання та функції місцевих органів влади можна поділити на дві основні групи:

- завдання та функції, які передані місцевим органам влади з врахуванням місцевих інтересів і вони є їх компетенцією (власні повноваження);

- завдання та функції, доручені місцевим органам влади центральною владою (делеговані повноваження). Для виконання делегованих повноважень орган, який їх визначає, передає місцевим органам влади фінансові ресурси для компенсації витрат [7, с.23-24].

Існування місцевого самоврядування в Україні закріплене Конституцією України. **Первинним суб'єктом місцевого самоврядування**, основним носієм його функцій і повноважень є *територіальна громада села, селища, міста* [7, с.23-24].

Територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [Ст.1, 11].

Територіальні громади в порядку, встановленому законом, можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду, утворювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати відповідно сільського, селищного, міського голову. Територіальні громади села, селища, міста, що добровільно об'єдналися в одну територіальну громаду, можуть вийти із складу об'єднаної територіальної громади в порядку, визначеному законом. [ст.6, 11].

Нині територіальні громади в Україні наділені правами юридичної особи, виступають суб'єктами підприємницької діяльності у сфері надання громадських послуг та суб'єктами фінансово-кредитних від-

носин (рис. 1.1).

Основне право територіальної громади - право на самоврядування.

Рисунок 1.1- Права територіальної громади [7, с.26]

Конституція надала можливість територіальним громадам об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, кошти бюджетів для виконання спільних проектів.

Функції територіальної громади відображаються у Конституції України (стаття 143). Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утво-

рюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Другим основним елементом системи місцевого самоврядування є органи місцевого самоврядування.

Види органів місцевого самоврядування визначені Конституцією України (стаття 140) та Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" (статті 5,10,11).

Ради - представницькі органи місцевого самоврядування [Ст. 10, 11].

Сільські, селищні, міські ради є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, цим та іншими законами.

Обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, у межах повноважень, визначених Конституцією України, цим та іншими законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами.

Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи. [Ст. 11 ,11].

Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади - також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

У сільських радах, що представляють територіальні громади, які налічують до 500 жителів, за рішенням відповідної територіальної громади або сільської ради виконавчий орган ради може не створюватися. У цьому випадку функції виконавчого органу ради (крім розпорядження земельними та природними ресурсами) здійснює сільський голова одноособово.

Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста. [Ст. 12, 11].

Сільський, селищний, міський голова обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових місцевих виборах, визначається Конституцією України.

Сільський, селищний, міський голова очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, головує на її засіданнях.

Сільський, селищний, міський голова не може бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю.

На сільських, селищних, міських голів поширюються повноваження та гарантії депутатів рад, передбачені законом про статус депутатів рад, якщо інше не встановлено законом.

Повноваження сільських, селищних, міських голів можуть бути тимчасово покладені на керівника відповідної військово-цивільної адміністрації відповідно до Закону України "Про військово-цивільні адміністрації" [Ст. 12, 11].

Третім елементом системи місцевого самоврядування є органи самоорганізації населення [ст. 14 11.]. Згідно з Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні", **органи самоорганізації населення** - представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території в межах села, селища, міста [ст. 1 11.].

Сільські, селищні, міські, районні в міст і (у разі їх створення) ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна. Правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення за місцем проживання визначаються законом.

Стаття 54¹. Староста [16]

1. Староста затверджується сільською, селищною, міською радою на строк її повноважень за пропозицією відповідного сільського, селищного, міського голови, що вноситься за результатами громадсь-

кого обговорення (громадських слухань, зборів громадян, інших форм консультацій з громадськістю), проведеного у межах відповідного старостинського округу.

Кандидатура старости вноситься на громадське обговорення (громадські слухання, збори громадян, інші форми консультацій з громадськістю) сільським, селищним, міським головою та вважається погодженою з жителями відповідного старостинського округу, якщо в результаті громадського обговорення (громадських слухань, зборів громадян, інших форм консультацій з громадськістю) отримала таку підтримку у старостинському окрузі:

- з кількістю жителів до 1500 - більше 20 відсотків голосів жителів від загальної кількості жителів відповідного старостинського округу, які є громадянами України і мають право голосу на виборах;

- з кількістю жителів від 1500 до 10 тисяч - більше 17 відсотків голосів;

- з кількістю жителів від 10 тисяч до 20 тисяч - більше 14 відсотків голосів;

- з кількістю жителів від 20 тисяч до 30 тисяч - більше 10 відсотків голосів;

- з кількістю жителів більше 30 тисяч - більше 7 відсотків голосів жителів від загальної кількості жителів відповідного старостинського округу, які є громадянами України і мають право голосу на виборах.

За результатами проведеного громадського обговорення (громадських слухань, зборів громадян, інших форм консультацій з громадськістю) кандидатури старости складається протокол, який має містити такі відомості: дата (період) і місце проведення громадського обговорення (громадських слухань, зборів громадян, інших форм консультацій з громадськістю), кількість жителів відповідного старостинського округу, які є громадянами України і мають право голосу на виборах, відомості про кандидатуру старости, кількість учасників громадського обговорення (громадських слухань, зборів громадян, інших форм консультацій з громадськістю), які підтримали відповідну кандидатуру, із зазначенням прізвища, власного імені (усіх власних імен) та по батькові (за наявності), числа, місяця і року народження, серії та номера паспорта громадянина України (тимчасового посвідчення гро-

мадянина України - для осіб, недавно прийнятих до громадянства України), що засвідчується підписом таких учасників.

Кандидатура старости відповідного старостинського округу, не підтримана сільською, селищною, міською радою, не може бути повторно внесена для затвердження в цьому старостинському окрузі протягом поточного скликання відповідної сільської, селищної, міської ради.

Порядок проведення громадського обговорення (громадських слухань, зборів громадян, інших форм консультацій з громадськістю) кандидатури старости затверджується сільською, селищною, міською радою.

2. Староста працює на постійній основі в апараті відповідної ради та її виконавчого комітету, а в разі обрання членом цього виконавчого комітету - у виконавчому комітеті ради.

При здійсненні наданих повноважень староста є відповідальним і підзвітним сільській, селищній, міській раді та підконтрольним сільському, селищному, міському голові. Староста не рідше одного разу на рік, протягом першого кварталу року, наступного за звітним, а на вимогу не менш як третини депутатів - у визначений сільською, селищною, міською радою термін, звітує про свою роботу перед такою радою, жителями старостинського округу. Заслуховування звіту старости перед жителями старостинського округу відбувається на відкритій зустрічі, у спосіб, що дає можливість жителям старостинського округу поставити запитання, висловити зауваження та внести пропозиції. Інформація про відповідну зустріч, а також письмовий звіт старости оприлюднюються на офіційному веб-сайті сільської, селищної, міської ради та розміщуються у приміщенні ради не пізніше ніж за сім календарних днів до дня проведення відповідної зустрічі. Порядок звітування старости визначається Положенням про старосту [11, ст.54].

Територіальна громада у будь-який час може достроково припинити повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування, якщо вони: порушують Конституцію або закони України; обмежують права і свободи громадян; не забезпечують наданих їм законом повноважень.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає порядок і підстави дострокового припинення повноважень: рад

(ст. 78); сільського, селищного, міського голови (ст. 79); органів самоорганізації населення (ст.80)

Закон передбачає підстави дострокового припинення повноважень зазначених органів.

Формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення є місцевий референдум.

Місцевий референдум - форма прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування [11, ст.1].

Предметом місцевого референдуму може бути будь-яке питання, віднесене Конституцією України, цим та іншими законами до відання місцевого самоврядування.

На місцевий референдум не можуть бути винесені питання, віднесені законом до відання органів державної влади.

Рішення, прийняті місцевим референдумом, є обов'язковими для виконання на відповідній території.

5. Порядок призначення та проведення місцевого референдуму, а також перелік питань, що вирішуються виключно референдумом, визначаються законом про референдуми [11, ст.7].

Іншою формою участі громади у вирішенні питань місцевого значення є **загальні збори громадян за місцем проживання** - зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення [11, ст.1].

Рішення загальних зборів громадян враховуються органами місцевого самоврядування в їх діяльності. Порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання визначається законом та статутом територіальної громади [11, ст.8].

Нарешті, члени територіальної громади мають **право місцевої ініціативи**.

Члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування.

Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади з урахуванням вимог Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності".

Місцева ініціатива, внесена на розгляд ради у встановленому порядку, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи.

Рішення ради, прийняте з питання, внесенного на її розгляд шляхом місцевої ініціативи, обнародується в порядку, встановленому представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади [11, ст.9].

Питання для самоконтролю

1. Які основні етапи розвитку інституту місцевого самоврядування в Україні?
2. Охарактеризуйте основні теорії місцевого самоврядування.
3. Визначте зміст місцевих фінансів.
4. Дайте характеристику основних функцій місцевих фінансів.
5. Назвіть основні елементи системи місцевих фінансів.
6. Які основні закони складають правову базу місцевих фінансів?
7. Назвіть складові системи місцевого самоврядування в Україні. Охарактеризуйте їх.
8. Охарактеризуйте правовий статус територіальної громади.
9. Які функції територіальної громади?
10. Охарактеризуйте форми вирішення територіальною громадою питань місцевого значення.

ТЕМА 2. ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

1. Суть та основні положення державної регіональної фінансової політики
2. Зміст і значення фінансової політики органів місцевого самоврядування
3. Місцеві бюджети в економічній системі держави.
4. Повноваження органів місцевого самоврядування

Ключові терміни: *Поняття державної регіональної політики. Основні завдання державної регіональної фінансової політики. Напрями реалізації місцевої фінансової політики. Місцевий бюджет. Бюджет місцевого самоврядування. Фонди місцевого бюджету. Повноваження органів місцевого самоврядування.*

2.1. Суть та основні положення державної регіональної фінансової політики

Загальноприйнятим і справедливим є той погляд, що можливість здобуття освіти та доступ до програм охорони здоров'я й соціального захисту не повинні залежати від регіону проживання громадянина. Будь-яка країна, що ігнорує цей принцип, наражає себе на величезний ризик. Вона ризикує змарнувати свої людські ресурси та позбавити своїх громадян основних засобів, за допомогою яких вони можуть повністю реалізувати свій людський потенціал. Ця нерівність обумовлена міжрегіональною неоднаковістю обсягів баз оподаткування і має бути усунена в рамках державної регіональної політики [17].

Державна регіональна фінансова політика – це система заходів, що здійснюються центральною владою з метою управління процесом утворення, розподілу, перерозподілу й використання фінансових ресурсів у регіонах та в інших адміністративно-територіальних одиницях (Стаття 1[18]).

Заходи щодо фінансового вирівнювання мають на меті забезпечити кожному місцевому самоврядуванню можливість надавати соціальні послуги на приблизно однаковому рівні за однакових ставок оподаткування. Оскільки базова дотація не прив'язана до фінансування конкретних видатків, ці трансферти працюють на вирівнювання видаткового потенціалу місцевого самоврядування на рівні області, міста та району. В такий спосіб базова дотація примирює між собою мету вирівнювання та мету забезпечення розмаїтості місцевих бюджетів.

Метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, створення безпечних умов, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від його місця проживання [Стаття 2, 18].

Законодавство з питань державної регіональної політики складається з Конституції України, законів України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики", "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про місцеві державні адміністрації", "Про транскордонне співробітництво", "Про регулювання містобудівної діяльності", "Про державні цільові програми", "Про державне прогнозування та розроб-

лення програм економічного і соціального розвитку України", "Про Генеральну схему планування території України", цього Закону та інших законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, а також міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. [ст.5, 18].

Згідно з принципом єдності бюджетної системи України державна регіональна політика реалізується на основі Конституції України, законодавства про місцеве самоврядування, галузевого і бюджетного законодавства та загальнодержавних фінансових нормативів бюджетної забезпеченості.

Головним елементом у системі заходів державної регіональної фінансової політики є надання допомоги владним органам тих територій, котрі не мають достатніх ресурсів для виконання покладених на них функцій.

Напрями державної регіональної фінансової політики:

- стимулювання та підтримку місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу регіонів для створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, підвищення якості життя людей;
- зменшення територіальної диференціації за показниками соціально-економічного розвитку;
- відновлення регіонів і територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України;
- формування конкурентоспроможності регіонів;
- формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах;
- визначення та ідентифікацію функціональних типів територій, реалізацію на цих територіях необхідних програм та проектів регіонального розвитку, встановлення спеціальних механізмів їх державної підтримки;
- створення ефективної системи збереження довкілля шляхом урахування екологічної складової в документах стратегічного планування і реалізації державної регіональної політики, оцінювання та зниження техногенно-екологічного навантаження на довкілля в регіонах;

- запровадження дієвих інструментів державної підтримки міжрегіональної інтеграції, виконання міжрегіональних програм і проєктів;
- адаптацію регіональної економіки та середовища проживання людини до змін клімату, посилення стійкості територіальних громад до кліматичних, демографічних та економічних викликів;
- поліпшення матеріального, фінансового, інформаційного, кадрового та іншого ресурсного забезпечення розвитку регіонів, сприяння здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування;
- створення ефективних механізмів представництва інтересів регіонів на загальнонаціональному рівні і територіальних громад - на регіональному рівні;
- сприяння цифровій трансформації та цифровому розвитку регіонів;
- формування нормативно-правової бази, необхідної для реалізації державної регіональної політики, визначеної цим Законом, з урахуванням документів Ради Європи та Європейського Союзу [ст.6, 18].

Об'єктами державної регіональної політики є регіони, макро-регіони, мікрорегіони. Об'єктами державної регіональної політики можуть бути групи регіонів (або їх частин), територіальні громади, визначені за критеріями та в порядку, встановленими Кабінетом Міністрів України [ст.4, 18].

Макрорегіон - декілька регіонів чи їх частини, об'єднані за спільними ознаками, яким притаманні спільні проблеми розвитку, у межах яких реалізуються спеціальні для цієї території програми регіонального розвитку.

Мікрорегіон - частина регіону, що характеризується територіальною цілісністю та особливостями розвитку, у межах якої реалізуються спеціальні для цієї території проєкти регіонального розвитку.

Регіон - Автономна Республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь [ст.1, 18].

Суб'єктами державної регіональної політики є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, органи влади Автономної Республіки Крим, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи.

У розробленні та забезпеченні реалізації державної регіональної політики беруть участь асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання, агенції регіонального розвитку, створені відповідно до цього Закону, громадські об'єднання, юридичні та фізичні особи [ст.4, 2].

Фінансове забезпечення державної регіональної політики здійснюється відповідно до Бюджетного та Податкового кодексів

Механізмом фінансування державної регіональної політики є: [ст.20, 18]

- міжбюджетні трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам;
- об'єднання на договірній основі фінансових ресурсів суб'єктів державної регіональної політики, державних та приватних партнерів на принципах здійснення державно-приватного партнерства, міжнародних інституцій;
- капітальні видатки державного бюджету;
- державні цільові програми;
- план відновлення та розвитку регіонів;
- програми регіонального розвитку та регіональні програми розвитку;
- проекти регіонального розвитку.

Джерелами фінансування державної регіональної політики є [ст.21, 18]:

- кошти Державного бюджету України, зокрема державного фонду регіонального розвитку;
- кошти місцевих бюджетів;
- кошти, що надходять до державного бюджету в рамках програм допомоги і грантів Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ;
- кошти міжнародних організацій;
- кошти з інших джерел, не заборонених законодавством.

До документів стратегічного планування державної регіональної політики належать [ст.7, 18]:

- Державна стратегія регіонального розвитку України;
- регіональні стратегії розвитку;
- стратегії розвитку територіальних громад.

До документів реалізації державної регіональної політики належать:

- План заходів з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України;
- плани заходів з реалізації регіональних стратегій розвитку;
- плани заходів з реалізації стратегій розвитку територіальних громад;
- програми економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів, міст Києва та Севастополя, територіальних громад.

Документи стратегічного планування і реалізації державної регіональної політики повинні узгоджуватися з відповідною містобудівною документацією.

Розроблення документів стратегічного планування і реалізації державної регіональної політики здійснюється з урахуванням напрямів державної регіональної політики, визначених цим Законом, та документів державного прогнозування і державного планування, визначених законодавством.

До документів, що розробляються для відновлення та розвитку регіонів і територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України, належать:

- план відновлення та розвитку регіонів;
- плани відновлення та розвитку територіальних громад.

2.2. Зміст і значення фінансової політики органів місцевого самоврядування

Фінансова політика органів місцевого самоврядування – це сукупність заходів регіональної влади, спрямованих на мобілізацію фінансових ресурсів, їхній розподіл та використання для виконання функцій і завдань, що належать до компетенції органів місцевого самоврядування.

Головне завдання місцевої фінансової політики – забезпечення відповідними фінансовими ресурсам реалізації тієї або іншої регіональної програми економічного чи соціального розвитку.

Фінансова політика "на місцях" є найважливішим засобом реалізації загальної стратегії розвитку регіону в будь-якій сфері суспільної діяльності: економічній, соціальній, інвестиційній тощо.

Отже, *регіональна фінансова політика* – це самостійний вид загальної політики органів місцевого самоврядування у сфері фінансо-

вих відносин, який не можна здійснювати лише як напрям економічної політики.

Зміст регіональної фінансової політики визначається єдністю трьох основних ланок:

- розробка науково обґрунтованих концепцій розвитку місцевих фінансів. Їх формують шляхом попереднього розгляду вимог економічних законів, всебічного аналізу стану місцевого господарства, перспектив розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, врахування потреб населення.

- розкриття основних напрямів використання місцевих фінансів, відповідно до економічної політики, на перспективний і поточний період з урахуванням загальнодержавних чинників, можливостей збільшення обсягів фінансових ресурсів.

- спрямування практичних дій, на досягнення запланованих цілей.

Залежно від тривалості періоду і характеру виконуваних завдань регіональну фінансову політику поділяють на фінансову стратегію і фінансову тактику.

Фінансова стратегія – розрахований на перспективу довготерміновий курс регіональної фінансової політики, який передбачає виконання завдань, визначених економічною і соціальною стратегією.

Значимо, що в процесі розробки фінансової стратегії визначають основні тенденції розвитку місцевих фінансів, формують концепції їхнього використання, визначають принципи організації фінансових відносин. Вибір довгострокових цілей і складання регіональних цільових програм в межах реалізації фінансової політики потрібні для концентрації фінансових ресурсів на основних напрямках економічного і соціального розвитку території.

Фінансова тактика спрямована на виконання завдань конкретного етапу розвитку території шляхом своєчасної зміни способів організації фінансових зв'язків і перегруповування місцевих фінансових ресурсів.

З огляду на відносну стабільність фінансової стратегії фінансова тактика повинна відрізнятися гнучкістю, чого досягають завдяки рухливості економічних умов, соціальних чинників тощо.

Стратегія створює сприятливі можливості для виконання тактичних завдань. Тактика, виявляючи ключові проблеми розвитку економічної і соціальної сфер, дозволяє в більш стислі терміни і з най-

меншими витратами виконувати поточні завдання в межах наявної фінансової стратегії.

Фінансова політика має прямий вплив на економічне і соціальне життя населення. У зв'язку із цим вона повинна відповідати таким **вимогам:**

- ґрунтуватись на глибокому науковому підході, оскільки порушення цієї вимоги веде до серйозних економічних прорахунків і неефективного використання регіональних фінансових ресурсів;

- базою для розробки ефективної регіональної фінансової політики мають бути висновки економічної і фінансової науки, а також достовірна інформація про особливості економічних і соціальних процесів на окремій території;

- відповідати меті реалізації регіональної фінансової політики – підвищенню обсягів і ефективності використання місцевих фінансових ресурсів;

- ґрунтуватись на конкретних історичних умовах, враховувати специфіку кожного етапу регіонального розвитку, реальні економічні і фінансові можливості території;

- дотримуватись комплексного підходу, тобто узгодження заходів у всіх ланках фінансової системи, установлення взаємозв'язку фінансової, кредитної політики, ціноутворення, політики щодо заробітної плати тощо;

- створювати сприятливі умови для активізації підприємницької діяльності шляхом раціоналізації форм вилучення доходів підприємств на користь держави та регіону, а також встановлення меж участі населення у формуванні місцевих фінансових ресурсів [19, с.48-49].

Основними складовими місцевої фінансової політики є **бюджетна, податкова та інвестиційна**. *Бюджетна політика* являє собою сукупність заходів місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, покликаних зміцнити дохідну частину місцевих бюджетів, посилити соціальну спрямованість їх асигнувань, створити умови для економічного розвитку територій. Її ціль зводиться до посилення ролі місцевих бюджетів як інструменту формування, розподілу та використання фінансових ресурсів на місцевому рівні.

Податкова політика на місцевому рівні пов'язана з діями та рішеннями органів місцевого самоврядування у підсистемі місцевого оподаткування.

Сукупність економічних, організаційно-правових та інших заходів місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, спрямованих на створення сприятливого інвестиційного клімату, структурну перебудову економіки, підвищення її ефективності, реалізується за допомогою *інвестиційної політики* [3,с. 35-36]

Основними напрямками реалізації місцевої фінансової політики є: удосконалення системи стратегічного фінансового планування з тим, щоб вона ґрунтувалася на об'єктивних критеріях; стимулювання до об'єднання на договірних засадах фінансових й інших ресурсів місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для вирішення місцевих проблем; підвищення результативності використання ресурсів за рахунок їх концентрації на виконанні пріоритетних про грам (рис. 2.1).

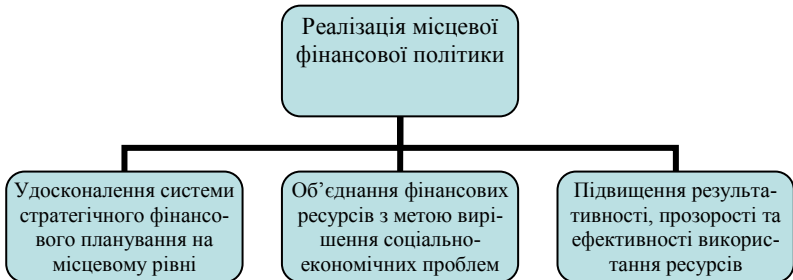

Рисунок 2.1 - Реалізація місцевої фінансової політики

В Україні необхідно виробити цілеспрямовану місцеву фінансову політику, яка б за допомогою відповідних інструментів зменшила навантаження на економіку, мала яскраво виражене соціальне спрямування. Реалізація цих заходів дасть змогу посилити взаємодію місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування у фінансових питаннях, ув'язати між собою фінансову політику за регіональною та галузевою ознаками, узгодити бюджетні програми з пріоритетами суспільного розвитку та забезпечити першочергову реалізацію цих програм, не допустити прийняття необґрунтованих політичних рішень, не підкріплених достатніми ресурсами, підвищити ефективність контролю за дотриманням принципу результативності

використання бюджетних коштів.

Результатом науково обґрунтованої регіональної фінансової політики за умови правильної її реалізації є: підвищення добробуту населення; зростання ефективності виробництва; зміцнення і розвиток економічних зв'язків як між адміністративно-територіальними одиницями, так і з іншими країнами світу [19, с.48-50].

2.3. Місцеві бюджети в економічній системі держави

Місцеві бюджети займають одне з центральних місць в економічному механізмі кожної держави. Їх роль і значення зумовлені типом економічної системи, обраними цілями та пріоритетами суспільного розвитку.

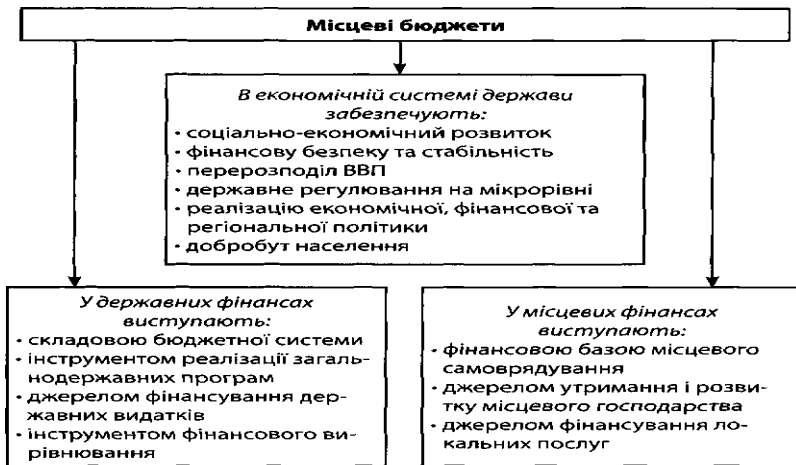

Рисунок 2.2 - Роль місцевих бюджетів в економічній системі держави [7, с.58]

Найважливіші аспекти ролі місцевих бюджетів полягають в тому, що:

- місцеві бюджети є важливим інструментом макроекономічного регулювання (перерозподіляють близько 10% вартості ВВП України);
- місцеві бюджети сприяють досягненню пропорційності у розвитку територій. Це досягається за допомогою диверсифікації норма-

тивів відрахувань від регулюючих доходів, що надходять до бюджетів різних утворень в Україні, а також за допомогою надання бюджетних трансферів (дотацій, субвенцій із Державного бюджету України). У процесі бюджетного регулювання вирівнюється бюджетна забезпеченість територій і поступово усуваються відмінності соціально-економічного розвитку;

- майже половина видатків зведеного бюджету України фінансується через місцевий бюджет;

- місцевий бюджет виступає практично єдиним джерелом коштів для вирішення місцевих проблем;

- за допомогою місцевого бюджету втілюються загальнодержавні програми, пов'язані з розвитком галузей народного господарства, здійснюється підтримка вітчизняних виробників;

- місцевий бюджет - основний фінансовий план розвитку територіальних громад. Доходи місцевих бюджетів характеризують результати роботи підприємств, організацій, суб'єктів підприємницької діяльності, що працюють на певній території. Видатки місцевого бюджету відображають стан місцевого, житлового, комунального господарства, визначають основні напрями витрачання мобілізованих коштів.

Система місцевих бюджетів - це сукупність самостійних бюджетів, які не включаються до складу державного бюджету і один одного.

Місцевий бюджет - це фонди фінансових ресурсів, які є матеріальною основою, фінансовою базою органів місцевого самоврядування. Саме цей фонд грошових коштів виступає джерелом фінансування діяльності підприємств міського господарства. Наявність місцевих бюджетів як фонду фінансових ресурсів дозволяє здійснювати фінансове планування діяльності органів місцевого самоврядування [3, с. 60].

Місцеві бюджети структурно є складовою бюджетної системи України і поряд із Державним бюджетом утворюють **зведений (консолідований) бюджет України**.

Всі місцеві бюджети є самостійними, що забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів бюджету, правом місцевих органів влади визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України, правом відповідних місцевих

рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети [20].

Зведений бюджет України включає показники Державного бюджету України, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей, міст Києва та Севастополя [12, ст.6].

У Бюджетному кодексі України визначено, що **бюджет** - план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [12, ст.1].

Бюджетна система України ґрунтується на таких принципах: принцип єдності бюджетної системи; принцип збалансованості; принцип самостійності; принцип повноти; принцип обґрунтованості; принцип ефективності та результативності; принцип субсидіарності; принцип цільового використання бюджетних коштів; принцип справедливості і неупередженості; принцип публічності та прозорості.

Місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування [12, ст.5]

Бюджетами місцевого самоврядування є бюджети сільських, селищних, міських територіальних громад, а також бюджети районів у містах (у разі утворення районних у місті рад) [12, ст.1].

Бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування [11, ст.1].

Для складання і виконання бюджетів та зіставлення бюджетів різних рівнів бюджетної системи застосовується бюджетна класифікація, яка була запроваджена в Україні з 1998 р.

Бюджетна класифікація - єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів [12, ст.1].

Кожна частина бюджету (доходи і видатки) включає загальний і спеціальний фонди [12, ст.13].

Складовими частинами загального фонду бюджету є:

- всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету;

- всі видатки бюджету, що здійснюються за рахунок надходжень загального фонду бюджету;
- кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету без визначення цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок надходжень загального фонду бюджету);
- фінансування загального фонду бюджету.

Складовими частинами спеціального фонду бюджету є:

- доходи бюджету (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування;
- видатки бюджету, що здійснюються за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (у тому числі власних надходжень бюджетних установ);
- кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету з визначенням цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету);
- фінансування спеціального фонду бюджету [12, ст.13].

Загальний фонд забезпечує більшість видів діяльності та програм органів місцевого самоврядування. Сюди надходять кошти, які мають загальнодержавний характер і є об'єктом загальнодержавного перерозподілу.

Спеціальний фонд акумулює визначені надходження, що витрачаються на певні цілі. Тут зосереджуються доходи державних цільових фондів, а також спеціальні кошти бюджетних організацій, які носять компенсаційний характер і використовуються у спеціальних цілях. Окрім цього, складовою спеціальних фондів є **бюджети розвитку** місцевих бюджетів [7, с.41].

Місцевий бюджет поділяється на **поточний бюджет і бюджет розвитку**. Поточний бюджет використовується для виконання як власних, так і делегованих повноважень.

Поточний бюджет - доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для покриття поточних видатків [11, ст.1].

Бюджет розвитку - доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази [11, ст.1].

Кошти поточного бюджету спрямовуються на фінансування установ і закладів виробничої і соціальної інфраструктури, що утримуються за рахунок бюджетних асигнувань, а також на фінансування заходів стосовно соціального захисту населення.

Головна мета створення бюджету розвитку - фінансування програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаних із розширенням відтворенням. *Поточний бюджет* покриває щоденні витрати на надання послуг, у той час як бюджет розвитку фінансує нерутинні витрати на розвиток інфраструктури, громадські споруди, обладнання та викуп земельних ділянок.

Поділ місцевих бюджетів на поточний бюджет і бюджет розвитку визначає порядок фінансування за умов наявності дефіциту бюджету у зв'язку з недовиконанням доходів бюджету. У такому випадку насамперед фінансуються видатки, що включені в поточний бюджет [21, с. 123].

2.4. Повноваження органів місцевого самоврядування

Під компетенцією органів місцевого самоврядування розуміють коло повноважень, якими вони наділяються законом для виконання покладених на них функцій.

Конституцією України (стаття 143) передбачені в загальному вигляді найважливіші питання, віднесені до відання місцевого самоврядування: «територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції» (рис. 2.3).

Деталізуються й конкретизуються повноваження місцевого самоврядування в Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні", у галузевому законодавстві та в інших правових актах.

Рисунок 2.3- Повноваження місцевого самоврядування [22, с.92;

17]

Переважна більшість повноважень місцевого самоврядування

здійснюється через представницькі органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи.

У Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні" окремо визначається компетенція представницьких органів місцевого самоврядування сільських, селищних, міських рад, їх виконавчих органів та сільського, селищного або міського голови.

Сільські, селищні та міські ради правомочні розглядати і вирішувати питання, віднесені Конституцією України, цим та іншими законами до їх відання (стаття 25). Закон "Про місцеве самоврядування в Україні" (стаття 26), визначає виключну компетенцію сільських, селищних і міських рад, яку становлять питання, що можуть бути вирішені тільки на пленарних засіданнях відповідної ради.

Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку – *стаття 27.*

Повноваження в галузі бюджету, фінансів і цін Ст.28

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) складання, схвалення та подання на розгляд відповідної ради прогнозу місцевого бюджету, складання проекту місцевого бюджету, подання його на затвердження відповідної ради, забезпечення виконання бюджету; щоквартальне подання раді письмових звітів про хід і результати виконання бюджету; підготовка і подання відповідно до районних, обласних рад необхідних фінансових показників і пропозицій щодо складання проектів районних і обласних бюджетів;

2) встановлення в порядку і межах, визначених законодавством, тарифів на теплову енергію (у тому числі її виробництво, транспортування та постачання), тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення, на інші комунальні послуги (крім тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, тарифів на комунальні послуги, які встановлюються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг), побутові, транспортні та інші послуги;

3) встановлення за узгодженим рішенням відповідних рад порядку використання коштів та іншого майна, що перебувають у спільній власності територіальних громад;

4) здійснення в установленому порядку фінансування видатків з місцевого бюджету;

5) залучення на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих на відповідній території, та коштів населення, а також бюджетних коштів на будівництво, розширення, ремонт і утримання на пайових засадах об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури та на заходи щодо охорони навколишнього природного середовища;

6) об'єднання на договірних засадах коштів відповідного місцевого бюджету та інших місцевих бюджетів для виконання спільних проєктів або для спільного фінансування комунальних підприємств, установ та організацій, вирішення інших питань, що стосуються спільних інтересів територіальних громад;

7) укладення з юридичними і фізичними особами договорів на справляння місцевих зборів, обов'язковість укладення яких установлена законодавством;

8) підготовка та затвердження переліку спеціально відведених місць для паркування транспортних засобів;

9) участь в організації та фінансуванні капітальних ремонтів житлових будинків, капітальних ремонтів майна, що перебуває у спільній власності співвласників багатоквартирного будинку, в межах бюджетних програм, визначених за рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради;

б) делеговані повноваження:

1) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням зобов'язань щодо платежів до місцевого бюджету на підприємствах і в організаціях незалежно від форм власності;

2) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням цін і тарифів;

3) сприяння здійсненню інвестиційної діяльності на відповідній території.

Повноваження щодо управління комунальною власністю ст.29.

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) управління в межах, визначених радою, майном, що належить до комунальної власності відповідних територіальних громад;

2) встановлення порядку та здійснення контролю за використанням прибутків підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад;

3) заслуховування звітів про роботу керівників підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад;

4) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо порядку та умов відчуження комунального майна, проектів місцевих програм приватизації та переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; організація виконання цих програм; подання раді письмових звітів про хід та результати відчуження комунального майна;

б) делеговане повноваження: погодження в установленому порядку кандидатур для призначення на посаду керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, які перебувають у державній власності, крім випадків, передбачених частиною другою статті 21 Закону України "Про культуру".

На розгляд Парламенту внесено законопроект щодо вдосконалення повноважень органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у період дії воєнного стану (реєстр. №8056) [23]:

- уточнено положення щодо можливості призначення начальником військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів) відповідного сільського, селищного, міського голови;

- надано можливість посадовим особам місцевого самоврядування, які займали керівні посади (перша - третя категорії) у представницьких та виконавчих органах територіальних громад, що в умовах воєнного стану не здійснюють свої повноваження, знайти іншу тимчасову роботу за аналогією із посадовими особами місцевого самоврядування нижчих категорій;

- забезпечено необхідну правову основу для майбутніх рішень Президента України про утворення військово-цивільних адміністрацій на територіях, де в період воєнного стану діяли відповідні військові адміністрації;

- запропоновано, що в разі утворення військової адміністрації населеного пункту на території територіальної громади, де діяла відповідна військово-цивільна адміністрація, така військово-цивільна адміністрація набуває статусу військової;

- розширено та вдосконалено норми, що регулюють правовідносини у випадках тимчасового припинення повноважень органів та посадових осіб місцевого самоврядування у разі прийняття Верховною Радою України за поданням Президента України відповідного рішення;

- узгоджено норми законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про правовий режим воєнного стану».

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення державної регіональної фінансової політики.
2. На основі яких принципів реалізується державна регіональна політика?
3. В чому полягає роль місцевих бюджетів в економічній системі держави?
4. Принципи бюджетної системи України.
5. Охарактеризуйте види місцевих бюджетів в Україні.
6. Охарактеризуйте повноваження місцевого самоврядування.

ТЕМА 3. МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК ОСНОВА ФІНАНСОВОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

- 3.1. Склад місцевих фінансових ресурсів та оцінка автономії місцевих органів влади
- 3.2. Власні та закріплені доходи місцевих бюджетів.
- 3.3. Місцеві позики в Україні та управління боргом органів місцевого самоврядування.
- 3.4. Види місцевих податків і зборів України.

Ключові терміни: *Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування. Матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування. Склад місцевих фінансових інститутів. Система кількісних показників для визначення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування. Власні доходи місцевих бюджетів. Закріплені доходи місцевих бюджетів. Місцеві позики. Управління боргом органів місцевого самоврядування. Види місцевих податків і зборів України.*

3.1. Склад місцевих фінансових ресурсів та оцінка автономії місцевих органів влади

Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування - це незалежність їх від загальнодержавних органів влади у прийнятті певних рішень щодо місцевих проблем і забезпечення їх вирішення відповідними коштами.

Головною ознакою фінансової незалежності є володіння і самостійне розпорядження фінансовими ресурсами, розмір яких відповідає функціям і завданням, що покладаються на органи місцевого самоврядування. Такі фінансові ресурси необхідні для реалізації намічених цілей і програм економічного і соціального розвитку території у відповідності з обраними пріоритетами. Систему місцевих фінансів кожен місцевий орган влади створює сам. Він обирає її модель, внутрішню структуру, визначає співвідношення між окремими елементами.

Домінантами фінансової незалежності в чинному законодавстві є:

- самостійність органів місцевого самоврядування в питаннях розробки, розгляду, затвердження і виконання місцевих бюджетів;
- внесення змін до місцевих бюджетів;
- встановлення місцевих податків і зборів та їх ставок у межах, визначених законодавством;
- надання пільг з місцевих податків і зборів;
- випуск місцевих позик, лотерей та інших цінних паперів;
- отримання позичок у фінансово-кредитних установах;
- передача коштів для виконання спільних проектів і програм та утримання об'єктів спільного користування з одного місцевого бюджету до інших;
- розпорядження комунальним майном;
- встановлення в порядку і в межах, визначених законодавством, тарифів на послуги, які надаються підприємствами та організаціями комунальної власності;
- створення комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ [8, с. 31-32].

Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є:

- рухоме і нерухоме майно;
- доходи місцевих бюджетів;
- інші кошти;

- земля, природні ресурси, що є у комунальній власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад (стаття 16 [11]).

Сутність місцевих фінансів як економічної категорії та зміст їх функцій розкриваються у складі місцевих фінансових інститутів (рис. 3.1) [7, с.67].

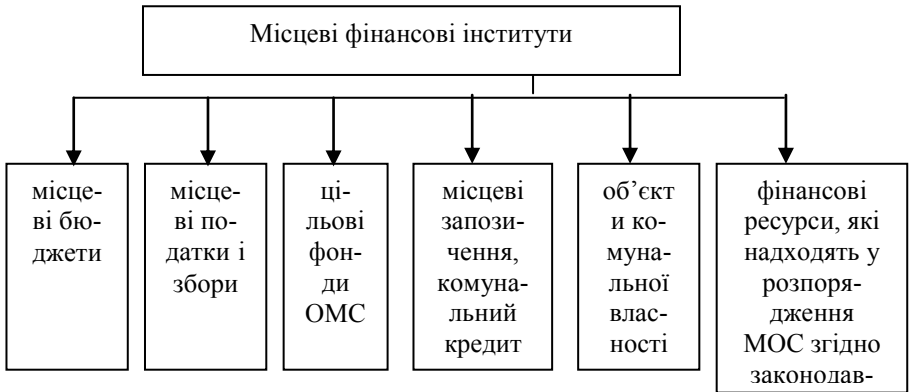

Рис.3.1. Склад місцевих фінансових інститутів [7, с.67]

Як свідчить практика, вирішальне значення для забезпечення фінансової і матеріальної основи місцевого самоврядування мають доходи місцевих бюджетів Пояснюється, в першу чергу, тим, що об'єкти комунальної та спільної власності належать, переважно, до невиробничої сфери та перебувають на повному чи частковому утриманні місцевих бюджетів [7, с.67].

Станом на 01.01.2022 в Україні сформовано 1950 місцевих бюджетів [24].

Найбільшу питому вагу серед місцевих бюджетів України складають бюджети об'єднаних територіальних громад 75,3%, на другому місці - бюджети сіл 11,7%, районні бюджети 7%.

Серед наведених вище типів бюджетів відносини з державним бюджетом мають лише бюджети ОТГ (97,9%), районні бюджети (87,5%), обласні бюджети, бюджет АРК – (96,0%) бюджети міст республіканського або обласного значення (7,7%).

Бюджетний кодекс заборонив органам місцевого самоврядування створювати позабюджетні фонди. Це пов'язано з певними зловживаннями при їх формуванні та відсутністю належного контролю за використанням коштів цих фондів (ст.13 частина 9[12]).

Місцеві позики не набули в Україні належного розповсюдження через неврегульованість правових та організаційних процедур їх розміщення і обігу, нерозвиненість інфраструктури фондового ринку, відсутність вільних коштів у підприємницьких структур і населення, недовіру до державних цінних паперів, а також відсутність реальної і мобільної до конвертації у грошові засоби застави для муніципальних цінних паперів та невизначеність механізмів повернення вкладених населенням коштів у випадках фінансової неспроможності органів, які випустили дані позики.

На обсяги фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування впливає багато чинників, головні серед яких такі:

- розподіл повноважень між органами державної влади і місцевим самоврядуванням;
- розподіл дохідних джерел державного і місцевих бюджетів, проведений відповідно до владних повноважень і функцій;
- чинна система оподаткування: перелік податків і внесків, їх ставки, пільги;
- організація міжбюджетних відносин і порядок надання міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам з державного бюджету;
- стан фінансового ринку країни і реальні можливості органів місцевого самоврядування у сфері використання запозичених (кредитів) і залучених коштів (місцевих позик);
- склад і фінансовий стан підприємств та інших суб'єктів господарювання, які належать до місцевого господарства.

Склад фінансових ресурсів місцевого самоврядування:

- доходи місцевих бюджетів;
- кошти цільових фондів;
- фінансові ресурси підприємств комунальної власності;
- благодійні, спонсорські внески, пожертвування;
- інші ресурси згідно з законодавством [7, с. 67-68].

Самостійність, як складова фінансової незалежності, передбачена в Бюджетному кодексі України. Вона забезпечується передбаченими даним нормативним актом такими нормами [12, ст.7]:

- держава коштами державного бюджету не несе відповідально-

сті за бюджетні зобов'язання органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування;

- органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування коштами місцевих бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також держави;

- за місцевими бюджетами закріплюються відповідні джерела доходів;

- органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування мають право визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України;

- органи місцевого самоврядування мають право самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети.

Залежно від місця формування фінансових ресурсів їх можна поділити на:

- власні фінансові ресурси, сформовані на території місцевого самоврядування;

- фінансові ресурси, створені на інших територіях країни, які за допомогою перерозподільних процесів спрямовуються органам місцевого самоврядування за недостатності власних коштів [7, с. 68-69].

В Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» відмічено, що місцеві бюджети є самостійними, вони не включаються до Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та інших місцевих бюджетів [11, ст.16]

Рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування може бути визначений за системою кількісних показників [7, с. 69]:

- **показник питомої ваги видатків на реалізацію власних повноважень** - це показник частки видатків місцевих органів влади, що забезпечують виконання покладених на них функцій і завдань;

- **показник питомої ваги обов'язкових видатків** вказує на масштаби втручання державної влади у сферу діяльності місцевих органів влади. Якщо місцевий орган влади не може забезпечити фінансування обов'язкових видатків на рівні державних стандартів, то держава надає йому фінансову допомогу;

- **показник питомої ваги видатків на фінансування делегованих повноважень** відображає обсяг завдань державної влади, що делегуються нею органам місцевої влади. Даний показник відображає,

якою мірою органи місцевої влади є агентами центральних органів влади на місцях;

- **показник питомої ваги власних доходів у доходах місцевих бюджетів** вказує на ступінь залежності доходних джерел місцевих органів влади від їх власної діяльності та власних рішень. Це показник рівня незалежності доходної бази місцевих органів влади від доходної бази центральних органів влади, самостійності місцевих бюджетів;

- **показник питомої ваги власних і закріплених доходів** є показником рівня самостійності місцевих органів влади з урахуванням переданої їм державою додаткової доходної бази;

- **показник питомої ваги місцевих податків і зборів у місцевих доходах** характеризує частку доходів бюджету, що формується за рахунок встановлених місцевими органами податків і зборів;

- **ступінь залежності від окремих доходних джерел** вказує на залежність місцевих органів влади від окремих суспільних груп, які формують доходні джерела. Цього не слід допускати;

- **показник питомої ваги незв'язаних субсидій** відображає обсяг фінансової допомоги місцевим органам влади з боку держави, яка не обумовлюється конкретною метою та завданнями і може бути засобом зміцнення власної доходної бази місцевих органів влади.

Коефіцієнт податкоспроможності окремої території розраховується в такий спосіб:

а) визначається податкоспроможність окремої громади (адміністративно-територіальні одиниці - Пт):

$$Пт = ВВПт/Нт, \quad (3.1)$$

де ВВПт - абсолютний обсяг ВВП, що створюється в межах адміністративно-територіальної одиниці і може бути об'єктом комунального оподаткування;

Нт - населення адміністративно-територіальної одиниці;

б) так само розраховується показник середньої податкоспроможності в масштабах держави (Пс):

$$Пс = ВВПс/Нс, \quad (3.2)$$

де ВВПс - абсолютний обсяг ВВП, що створюється в межах держави і може бути об'єктом комунального оподаткування;

Не - населення держави;

в) розраховується коефіцієнт податкоспроможності території:

$$K_p = P_t / P_c, \quad (3.3)$$

де P_t - податкоспроможність окремої території;

P_c - середня податкоспроможність у масштабах країни.

Якщо $K_p < 1$, то така територія отримує фінансову допомогу з Державного бюджету в процесі фінансового вирівнювання.

Якщо ж $K_p > 1$, то адміністративно-територіальна одиниця передає офіційні трансфери до Державного бюджету.

3.2. Власні та закріплені доходи місцевих бюджетів

З ухваленням Бюджетного кодексу України, відповідно до його вимог, доходи місцевих бюджетів складаються з власних і закріплених.

Власні доходи - це доходи, що формуються на території, підвідомчій відповідному місцевому органу влади згідно з його рішеннями.

До власних доходів належать:

- місцеві податки і збори, платежі, що встановлюються місцевими органами влади;

- доходи комунальних підприємств;

доходи від майна, що належить місцевій владі, та інші [3, с.151]

Значення того чи іншого джерела доходів в структурі конкретного місцевого бюджету зумовлено специфікою розподілу у Бюджетному кодексі податків та зборів між місцевими бюджетами різних рівнів. Наприклад, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) надходить до бюджетів об'єднаних територіальних громад (ОТГ), міст обласного значення, районних та обласних бюджетів, а до сільських, селищних бюджетів та бюджетів міст районного значення – ні. Останні ж «живуть» в основному за рахунок місцевих податків.

Закріплені доходи - це доходи, які на постійній основі закріплюються за певним місцевим бюджетом (податок з доходів фізичних осіб, державне мито, плата за ліцензії, за державну реєстрацію, торгові патенти та ін.). Закріплені доходи зміцнюють самостійність місцевих бюджетів.

За своєю природою – це загальнодержавні податки, збори або доходи, які традиційно формують дохідну частину місцевих бюджетів. Фактично закріплені доходи щорічно відображаються у Законі України «Про Державний бюджет України на поточний рік» [3, с. 151].

Закріплення доходів за бюджетами місцевого самоврядування здійснено на засадах:

- забезпечення стабільності і передбачуваності надходжень для довгострокового прогнозування доходів бюджетів;
- встановлення взаємозв'язку між обсягами податків, що сплачуються на території, та рівнем бюджетних послуг, які отримує платник податку;
- закріплення переліку доходів за бюджетами місцевого самоврядування, які мають стимулювати органи місцевого самоврядування до нарощування податкової бази та мають більш стабільну базу оподаткування.

Безумовним досягненням у частині формування доходних джерел бюджетів місцевого самоврядування є те, що Бюджетний кодекс України закріпив на стабільній основі не тільки перелік доходів бюджетів місцевого самоврядування, а й постійні відсотки їх розмежування між видами бюджетів. Рада вищого рівня більше не має права встановлювати для бюджетів місцевого самоврядування обсяги відрахувань від жодного з податків.

Регульовані доходи – це доходи, що розподіляються між різними рівнями бюджетної системи. Уточнення переліку регульованих доходів місцевих бюджетів здійснюється в процесі ухвалення щорічних законів про Державний бюджет України » [3, с. 151].

3.3. Місцеві позики в Україні та управління боргом органів місцевого самоврядування

Своєчасність здійснення виплат з місцевого бюджету значною мірою залежить від наявності високоліквідних активів які перебувають у розпорядженні органів місцевого самоврядування. їх тимчасова відсутність або недостатній обсяг призводять до порушення виконання запланованих заходів. Уникненню даної ситуації значною мірою сприяє використання комунального кредиту [8, с.34].

Комунальний кредит - це сукупність економічних відносин між органами місцевого самоврядування, з одного боку, фізичними та юридичними особами - з іншого, при яких місцеве самоврядування частіше виступає як позичальник, рідше — як кредитор. Ці відносини базуються на умовах поворотності, платності та строковості.

Основною **причиною існування комунального кредиту** є постійне протиріччя між потребами органів місцевого самоврядування і реальними можливостями їх задоволення.

На відміну від державного кредиту (запозичення), кошти якого спрямовуються на покриття бюджетного дефіциту, кошти комунального кредиту (місцевих позик/запозичень) використовуються як для підтримання поточного балансу і реалізації першочергових завдань та забезпечення захищених видатків, так і здійснення інвестиційних (прибуткових) проектів [7, с.72].

«Місцеві позики пов'язані з отриманням місцевим бюджетом коштів на покриття тимчасових касових розривів на принципах строковості та повернення» [4, с. 119].

«Місцеві запозичення - це операції, пов'язані з отриманням місцевим бюджетом коштів на умовах строковості, повернення та платності, та викликають появу зобов'язань місцевих органів влади перед кредиторами» [4, с. 123].

Основними формами місцевих запозичень в Україні є: випуск облігацій внутрішніх місцевих позик; отримання позик, кредитних ліній у фінансових установах [7, с.72].

Найчастіше місцеві запозичення здійснюються у вигляді облігацій внутрішніх місцевих позик. Їхній життєвий цикл включає: емісію, розміщення, обіг, погашення [7, с.73].

Тимчасовий касовий розрив - неможливість місцевого бюджету на конкретну дату погасити бюджетні фінансові зобов'язання за захищеними видатками або взагалі здійснити планове фінансування поточних видатків за рахунок залишків власних коштів, поточних власних надходжень та надходжень з державного бюджету (міжбюджетних трансфертів)» [9, с.51].

Механізм покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів, пов'язаних із забезпеченням здійснення захищених видатків загального фонду, шляхом надання територіальними органами Казначейства на договірних умовах позик місцевим бюджетам за рахунок коштів єдиного казначейського рахунка без нарахування відсотків за

користування ними регулюється Постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів " від 29 грудня 2010 р. № 1204» [25].

Погашення позики здійснюється за рахунок не менш як 80 відсотків усіх надходжень загального фонду місцевого бюджету.

Строк погашення позики не може перевищувати 60 днів з дня ліквідації тимчасового касового розриву. Зазначений строк може бути продовжено в установленому порядку за згодою сторін договору про надання позики.

Кінцевим строком погашення позики є 1 грудня поточного бюджетного періоду.

Міністр фінансів має право встановлювати інший кінцевий строк погашення позик у межах поточного бюджетного періоду [25].

Основні види місцевих позик: загальні, прибуткові, проектні [7, с.75].

Загальні місцеві позики випускаються для обслуговування загальних та поточних потреб органів місцевого самоврядування, для фінансування проектів, які не приносять прибутків.

Прибуткові позики випускаються під конкретний прибутковий проект, реалізація якого матиме відповідну грошову винагороду - прибуток.

Проектні місцеві позики використовуються для фінансування капіталомістких проектів, їх погашення проводиться за рахунок місцевих надходжень і коштів державного бюджету.

Підготовча робота для здійснення місцевих позик

Рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної чи міської ради про здійснення запозичення повинно містити відомості про:

- мету запозичення;
- форму здійснення запозичення;
- істотні умови запозичення
- вид, розмір, валюта, строк, відсотки за користування запозиченням та строки їх сплати, а також розмір основної суми боргу;
- майнове або інше забезпечення виконання зобов'язань за запозиченням [26].

Згідно статті 73 Бюджетного кодексу Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад за рішенням Верховної Ради Автономної

Республіки Крим або відповідної місцевої ради можуть отримувати позики:

- позики на покриття тимчасових касових розривів, що виникають за загальним фондом та бюджетом розвитку місцевих бюджетів, у фінансових установах на строк **до трьох місяців** у межах поточного бюджетного періоду, у виняткових випадках за рішенням Кабінету Міністрів України стосовно бюджету Автономної Республіки Крим і міських бюджетів - у межах поточного бюджетного періоду. Порядок отримання та погашення таких позик визначається Міністерством фінансів України;

- позики на покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів відповідно до частини п'ятої статті 43 БК. Такі позики не надаються у разі розміщення коштів місцевого бюджету на депозитах та/або обслуговування коштів місцевого бюджету в частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ в установах банків.

Надання позик з одного бюджету іншому забороняється.

Згідно ст.16 БК Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні та міські ради мають право здійснювати місцеві внутрішні запозичення (за винятком випадків, передбачених статтею 73 БК).

Місцеві зовнішні запозичення шляхом отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій можуть здійснювати Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні ради та всі міські ради. Інші місцеві зовнішні запозичення можуть здійснювати лише Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Київська, Севастопольська міські ради, міські ради міських територіальних громад з адміністративним центром у місті обласного значення.

Особливості здійснення місцевих запозичень і надання місцевих гарантій (Стаття 74 БК).

1. Місцеві запозичення здійснюються з метою фінансування бюджету розвитку:

- бюджету Автономної Республіки Крим, міських бюджетів та використовуються для створення, приросту чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування або об'єктів, що забезпечують виконання завдань Верховної Ради Автономної Республіки Крим та міських рад, спрямованих на задоволення інтересів населення Автономної Республіки Крим і міських територіальних громад;

-обласних бюджетів та використовуються для створення, приросту чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування або об'єктів, що забезпечують виконання завдань обласних рад, спрямованих на задоволення спільних інтересів територіальних громад області, відновлення та реконструкцію об'єктів спільної власності територіальних громад або державної власності, що перебувають в управлінні обласних рад, обласних державних адміністрацій, а також будівництва, реконструкції, капітального ремонту автомобільних доріг загального користування державного, місцевого значення.

2. Обсяг та умови здійснення місцевих запозичень і надання місцевих гарантій погоджуються з Міністерством фінансів України. Обсяг та умови здійснення місцевих зовнішніх запозичень шляхом отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій і надання місцевих гарантій для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання, що виникають за кредитами (позиками) від міжнародних фінансових організацій, вважаються погодженими, якщо Міністерством фінансів України рішення не прийнято протягом одного місяця з дня надходження документів на погодження.

3. Міністерство фінансів України здійснює реєстрацію місцевих запозичень та місцевих гарантій. Усі договори про місцеві запозичення, договори, виконання зобов'язань за якими забезпечено місцевими гарантіями, та договори про відшкодування витрат місцевого бюджету, а також зміни істотних умов таких договорів реєструються у Реєстрі місцевих запозичень та місцевих гарантій.

4. Держава не несе відповідальності за борговими зобов'язаннями Автономної Республіки Крим, обласних рад і територіальних громад.

5. Видатки на обслуговування місцевого боргу здійснюються за рахунок коштів загального фонду місцевого бюджету, а в частині обслуговування місцевого боргу за місцевими запозиченнями, залученими для виконання ремонтно-будівельних робіт на автомобільних дорогах загального користування місцевого значення та комунальної власності, відповідні видатки також можуть здійснюватися із спеціального фонду місцевого бюджету за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг кому-

нальної власності у населених пунктах (у розмірі не більше 10 відсотків обсягу такої субвенції, затвердженого законом про Державний бюджет України для відповідного місцевого бюджету).

6. Видатки місцевого бюджету на обслуговування місцевого боргу не можуть перевищувати 10 відсотків видатків загального фонду місцевого бюджету протягом будь-якого бюджетного періоду, коли планується обслуговування місцевого боргу.

7. Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідні обласна та міська ради не мають права здійснювати у поточному бюджетному періоді нові місцеві запозичення та надавати місцеві гарантії, якщо у процесі здійснення платежів з погашення та обслуговування місцевого боргу та/або гарантованого місцевого боргу, обумовлених договором між кредитором та позичальником та/або правочином надання місцевої гарантії, порушено графік платежів, що призвело до нарахування будь-яких штрафних санкцій, до погашення такої простроченої заборгованості та сплати усіх нарахованих штрафних санкцій.

Якщо протягом поточного та наступного бюджетних періодів після погашення простроченої заборгованості та сплати усіх нарахованих штрафних санкцій відповідно до абзацу першого цієї частини статті допущено повторне порушення графіка платежів у процесі здійснення платежів з погашення та обслуговування місцевого боргу та/або гарантованого місцевого боргу, що призвело до нарахування будь-яких штрафних санкцій, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідні обласна та міська ради не мають права здійснювати нові місцеві запозичення та надавати місцеві гарантії протягом трьох наступних бюджетних періодів.

8. Порядок здійснення місцевих запозичень і надання місцевих гарантій встановлюється Кабінетом Міністрів України відповідно до умов, визначених цим Кодексом.

Проблеми випуску місцевих позик тісно пов'язані з проблемами погашення боргу органів місцевого самоврядування.

Для врегулювання місцевих запозичень з метою мінімізації можливості неефективного використання запозичених коштів необхідно здійснити низку заходів як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні. Так, **пропонується:**

- посилити державний контроль над здійсненням місцевих запозичень через забезпечення відповідального планування витрат, фінансованих позиками;
- запровадити обов'язковий супровід місцевих позик деталізованими програмами використання запозичених коштів та планами погашення боргів;
- здійснювати широке інформування суспільства про умови та цілі запозичення;
- надати можливість здійснювати запозичення до бюджету розвитку органам місцевого самоврядування усіх рівнів, у тому числі сільським і селищним радам, за умови одночасного вдосконалення системи обмежень і запровадження сучасної практики експертизи інвестиційних проєктів;
- оптимізувати чинну систему обмежень обсягу місцевих запозичень, встановивши ліміт щорічної величини сплати основної суми боргу на рівні 5-10 % доходів загального фонду місцевого бюджету без урахування міжбюджетних трансфертів;
- замінити процедуру погодження місцевих запозичень Міністерством фінансів процедурою їх реєстрації;
- активно стимулювати здійснення проєктних запозичень та інших перспективних видів муніципальних позик;
- чітко регламентувати процедуру дефолту органів місцевого самоврядування;
- передбачити можливість використання власних доходів місцевих бюджетів, насамперед доходів бюджету розвитку, як забезпечення муніципальних позик;
- реформувати систему обліку виконання бюджету, замінивши касовий метод обліку методом нарахувань.

Метод нарахувань надає повну інформацію про обсяг не тільки фінансових, але і не фінансових ресурсів, загальний обсяг зобов'язань як перед місцевим бюджетом, так і місцевого бюджету. Ці дані мають вирішальне значення для оцінювання ризику місцевих запозичень. Касовий метод обліку, який тепер застосовується в Україні для ведення обліку виконання бюджетів, не дає змогу отримувати повну та об'єктивну інформацію про фінансовий стан органів місцевого самоврядування. Отримана за допомогою цього методу інформація відображає лише рух грошових потоків бюджету. При цьому немає даних про обсяг активів органу місцевого самоврядування, величину його

зобов'язань, які відіграють принципову роль у прийнятті рішень у сфері запозичень.

Таким чином, **місцеві запозичення в Україні** є досить перспективним інструментом фінансування місцевого економічного розвитку, хоча потребують покращення організаційних засад.

Удосконалення практики місцевих запозичень в Україні має стати невід'ємним чинником зміцнення матеріально-фінансової бази органів місцевого самоврядування та дасть їм змогу вийти на новий, якісно вищий рівень розвитку відповідно до кращих світових стандартів.

Проблеми випуску місцевих позик тісно пов'язані з проблемами погашення боргу органів місцевого самоврядування.

Борг місцевого самоврядування - це загальна сума заборгованості місцевого самоврядування, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань органів місцевої влади, в тому числі гарантій за кредитами.

Граничний обсяг боргу встановлюється на бюджетний період рішенням про місцевий бюджет. Нормативні обмеження обсягу місцевого боргу сприяють ефективному використанню коштів та запобігають нагромадженню боргів.

Згідно ст.18 ч.3 БК **загальний обсяг місцевого боргу** та гарантованого Автономною Республікою Крим, обласною радою чи міською територіальною громадою боргу (без урахування гарантійних зобов'язань, що виникають за кредитами (позиками) від міжнародних фінансових організацій) станом на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 200 відсотків (для міста Києва - 400 відсотків) середньорічного прогнозного обсягу надходжень бюджету розвитку (без урахування обсягу місцевих запозичень та капітальних трансфертів (субвенцій) з інших бюджетів), визначеного відповідно до показників на наступні за плановим два бюджетні періоди у прогнозі відповідно до місцевого бюджету.

Управління боргом, яке спрямоване на зменшення ризику і мінімізацію довгострокових видатків органів влади, включає наступне (рис. 3.2).

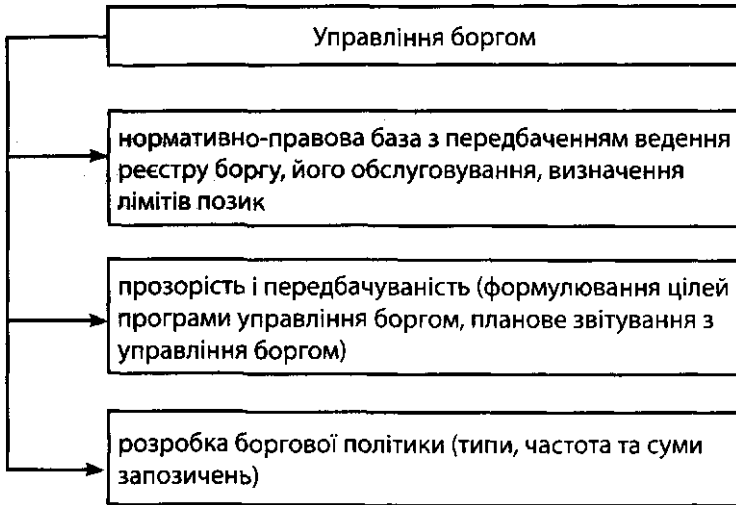

Рисунок 3.2- Управління боргом місцевих органів влади

Інформація про стан управління боргом повинна бути оприлюднена [7, с.79-81].

Граничний обсяг боргу встановлюється на бюджетний період рішенням про місцевий бюджет. Нормативні обмеження обсягу місцевого боргу сприяють ефективному використанню коштів та запобігають нагромадженню боргів.

Управління боргом, яке спрямоване на зменшення ризику і мінімізацію довгострокових видатків органів влади, включає наступне (рис. 3.1).

Інформація про стан управління боргом повинна бути оприлюднена.

3.4. Види місцевих податків і зборів України

До повноважень місцевого самоврядування в Україні належить встановлення та справляння місцевих податків і зборів, а саме:

- запровадження тільки тих податків і зборів, що передбачені за-

конодавством;

- встановлення ставок у межах граничних розмірів, передбачених законодавством;

- запровадження податкових пільг для окремих платників.

Прийняття Податкового кодексу зумовило кардинальні зміни у переліку місцевих податків і зборів, що запроваджуються в Україні [7, с.83].

До місцевих податків належать (ПК Стаття 10):

- податок на майно;

- єдиний податок.

Склад податку на майно [27, ст.265]:

- податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;

- транспортного податку;

- плати за землю.

До місцевих зборів належать:

- збір за місця для паркування транспортних засобів;

- туристичний збір.

Місцеві ради обов'язково установлюють єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю, крім земельного податку за лісові землі).

Платниками податку на нерухоме майно (ст.266) є фізичні та юридичні особи, в тому числі нерезиденти, які є власниками об'єктів житлової нерухомості.

Об'єктом оподаткування є об'єкт житлової та нежитлової нерухомості, в тому числі його частка.

Базою оподаткування є загальна площа об'єкта житлової нерухомості об'єкта житлової та нежитлової нерухомості, в тому числі його часток.

Пільги із сплати податку.

База оподаткування об'єкта/об'єктів житлової нерухомості, в тому числі їх часток, що перебувають у власності фізичної особи - платника податку, зменшується:

- а) для квартири/квартир незалежно від їх кількості - на 60 кв. метрів;

- б) для житлового будинку/будинків незалежно від їх кількості - на 120 кв. метрів;

в) для різних типів об'єктів житлової нерухомості, в тому числі їх часток (у разі одночасного перебування у власності платника податку квартири/квартир та житлового будинку/будинків, у тому числі їх часток), - на 180 кв. метрів.

Таке зменшення надається один раз за кожний базовий податковий (звітний) період (рік).

Ставки податку для об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості, що перебувають у власності фізичних та юридичних осіб, встановлюються за рішенням сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, залежно від місця розташування (зональності) та типів таких об'єктів нерухомості у розмірі, що не перевищує 1,5 відсотка розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, за 1 квадратний метр бази оподаткування.

За наявності у власності платника податку об'єкта (об'єктів) житлової нерухомості, у тому числі його частки, що перебуває у власності фізичної чи юридичної особи - платника податку, загальна площа якого перевищує 300 квадратних метрів (для квартири) та/або 500 квадратних метрів (для будинку), сума податку, розрахована відповідно до підпунктів "а"- "г" підпункту 266.7.1 цього пункту, збільшується на 25000 гривень на рік за кожен такий об'єкт житлової нерухомості (його частку).

Транспортний податок (ПК Ст.267).

Платниками транспортного податку є фізичні та юридичні особи, в тому числі нерезиденти, які мають зареєстровані в Україні згідно з чинним законодавством власні легкові автомобілі є об'єктами оподаткування.

Об'єктом оподаткування є легкові автомобілі, з року випуску яких минуло не більше п'яти років (включно) та середньоринкова вартість яких становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року.

Така вартість визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику економічного, соціального розвитку і торгівлі, за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України, станом на 1 січня податкового (звітного) року виходячи з марки, моделі, року випуску, об'єму циліндрів двигуна, типу пального.

Базою оподаткування є легковий автомобіль, що є об'єктом оподаткування.

Ставка податку встановлюється з розрахунку на календарний рік у розмірі 25 000 гривень за кожен легковий автомобіль, що є об'єктом оподаткування відповідно.

Базовий податковий (звітний) період дорівнює календарному року.

Плата за землю.

Платники плати за землю Стаття 269.

Платниками плати за землю є:

а) платники земельного податку:

- 1) власники земельних ділянок, земельних часток (паїв);
- 2) землекористувачі, яким відповідно до закону надані у користування земельні ділянки державної та комунальної власності на правах постійного користування;

б) платники орендної плати - землекористувачі (орендарі) земельних ділянок державної та комунальної власності на умовах оренди.

Об'єкти оподаткування платою за землю Стаття 270.

Об'єктами оподаткування платою за землю є:

а) об'єкти оподаткування земельним податком:

- 1) земельні ділянки, які перебувають у власності;
- 2) земельні частки (паї), які перебувають у власності;
- 3) земельні ділянки державної та комунальної власності, які перебувають у володінні на праві постійного користування;

б) об'єкти оподаткування орендною платою - земельні ділянки державної та комунальної власності, надані в користування на умовах оренди.

База оподаткування земельним податком:

- нормативна грошова оцінка земельних ділянок з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного відповідно до порядку, встановленого цим розділом;

- площа земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено.

Рішення рад щодо нормативної грошової оцінки земельних ділянок офіційно оприлюднюється відповідним органом місцевого самоврядування до 15 липня року, що передуює бюджетному періоду, в якому планується застосування нормативної грошової оцінки земель

або змін (плановий період). В іншому разі норми відповідних рішень застосовуються не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим періодом.

Оподаткування земельних ділянок, наданих на землях лісогосподарського призначення (незалежно від місцезнаходження), земельним податком.

Податок за лісові землі складається із земельного податку та рентної плати, що визначається податковим законодавством.

Ставки податку за один гектар нелісових земель, які надані у встановленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства

Ставка земельного податку за земельні ділянки, у тому числі право на які фізичні особи мають як власники земельних часток (паїв), нормативну грошову оцінку яких проведено (незалежно від місцезнаходження)

Ставка податку за земельні ділянки, у тому числі право на які фізичні особи мають як власники земельних часток (паїв), нормативну грошову оцінку яких проведено, встановлюється у розмірі не більше 3 відсотків від їх нормативної грошової оцінки, для земель загального користування - не більше 1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки, для сільськогосподарських угідь - не менше 0,3 відсотка та не більше 1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки, а для лісових земель - не більше 0,1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки.

Ставка податку встановлюється у розмірі не більше 12 відсотків від їх нормативної грошової оцінки за земельні ділянки, які перебувають у постійному користуванні суб'єктів господарювання (крім державної та комунальної форм власності) (ст.274).

Ставки земельного податку за земельні ділянки, у тому числі право на які фізичні особи мають як власники земельних часток (паїв), нормативну грошову оцінку яких не проведено (ст.277)

Ставка податку за земельні ділянки, у тому числі право на які фізичні особи мають як власники земельних часток (паїв), розташовані за межами населених пунктів або в межах населених пунктів, встановлюється у розмірі не більше 5 відсотків від нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області, для сільськогосподарських угідь - не менше 0,3 відсотка та не більше 5 відсотків від нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області, а для лісових зе-

мель - не більше 0,1 відсотка від нормативної грошової оцінки площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування встановлюють ставки плати за землю та пільги щодо земельного податку, що сплачується на відповідній території (ст.284).

Базовим податковим (звітним) періодом для плати за землю є календарний рік.

Строк сплати плати за землю (ст.287).

Власники землі та землекористувачі сплачують плату за землю з дня виникнення права власності або права користування земельною ділянкою.

У разі припинення права власності або права користування земельною ділянкою плата за землю сплачується за фактичний період перебування землі у власності або користуванні у поточному році.

Орендна плата (ст.288). Підставою для нарахування орендної плати за земельну ділянку є *договір оренди такої земельної ділянки.*

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які укладають договори оренди землі, повинні до 1 лютого подавати контролюючому органу за місцезнаходженням земельної ділянки переліки орендарів, з якими укладено договори оренди землі на поточний рік, та інформувати відповідний контролюючий орган про укладення нових, внесення змін до існуючих договорів оренди землі та їх розірвання до 1 числа місяця, що настає за місяцем, у якому відбулися зазначені зміни.

Договір оренди земель державної і комунальної власності укладається за типовою формою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.

Розмір та умови внесення орендної плати встановлюються у договорі оренди між орендодавцем (власником) і орендарем.

Розмір орендної плати встановлюється у договорі оренди, але річна сума платежу:

а) не може бути меншою за розмір земельного податку:

1) для земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких проведено, - у розмірі не більше 3 відсотків їх нормативної грошової оцінки, для земель загального користування - не більше 1 відсотка їх нормативної грошової оцінки, для сільськогосподарських угідь -

не менше 0,3 відсотка та не більше 1 відсотка їх нормативної грошової оцінки;

2) для земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено, - у розмірі не більше 5 відсотків нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області, для сільськогосподарських угідь - не менше 0,3 відсотка та не більше 5 відсотків нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області;

б) не може перевищувати 12 відсотків нормативної грошової оцінки;

в) може перевищувати граничний розмір орендної плати, встановлений у підпункті 288.5.2, у разі визначення орендаря на конкурентних засадах;

г) для пасовищ у населених пунктах, яким надано статус гірських, не може перевищувати розміру земельного податку;

д) для баз олімпійської, паралімпійської та дефлімпійської підготовки, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України, не може перевищувати 0,1 відсотка нормативної грошової оцінки.

Плата за суборенду земельних ділянок не може перевищувати орендної плати.

Індексація нормативної грошової оцінки земель.

Для визначення розміру податку та орендної плати використовується нормативна грошова оцінка земельних ділянок, у тому числі право на які фізичні особи мають як власники земельних часток (паїв), з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного відповідно до законодавства.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин здійснює управління у сфері оцінки земель та земельних ділянок.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, за індексом споживчих цін за попередній рік щороку розраховує величину коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки земель (K_i), на який індексується нормативна грошова оцінка земель і земельних ділянок, у тому числі право на які фізичні особи мають як власники земельних часток (паїв), на 1 січня поточного року, що визначається за формулою:

$K_i = I:100$, де I - індекс споживчих цін за попередній рік.

У разі якщо індекс споживчих цін перевищує 115 відсотків, такий індекс застосовується із значенням 115.

Коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки земель застосовується кумулятивно залежно від дати проведення нормативної грошової оцінки земель.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації не пізніше 15 січня поточного року забезпечують інформування центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову і митну політику, і власників землі та землекористувачів про щорічну індексацію нормативної грошової оцінки земель.

Збір за місця для паркування транспортних засобів. Ст.268¹.

Платниками збору є юридичні особи, їх філії (відділення, представництва), фізичні особи - підприємці, які згідно з рішенням сільської, селищної, міської ради організовують та провадять діяльність із забезпечення паркування транспортних засобів на майданчиках для платного паркування та спеціально відведених автостоянках.

Об'єктом оподаткування є земельна ділянка, яка згідно з рішенням сільської, селищної, міської ради спеціально відведена для забезпечення паркування транспортних засобів на автомобільних дорогах загального користування, тротуарах або інших місцях, а також комунальні гаражі, стоянки, паркінги (будівлі, споруди, їх частини), які побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету, за винятком площі земельної ділянки, яка відведена для безоплатного паркування транспортних засобів, передбачених статтею 30 Закону України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні"

Базою оподаткування є площа земельної ділянки, відведена для паркування, а також площа комунальних гаражів, стоянок, паркінгів (будівель, споруд, їх частин), які побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету.

Ставки збору встановлюються за кожний день провадження діяльності із забезпечення паркування транспортних засобів у гривнях за 1 кв. метр площі земельної ділянки, відведеної для організації та провадження такої діяльності, у розмірі до 0,075 відсотка мінімальної заробітної плати, установлені законом на 1 січня податкового (звітного) року.

Сума збору за місяця для паркування транспортних засобів, обчислена відповідно до податкової декларації за звітний (податковий) квартал, сплачується щоквартально, у визначений для квартального звітного (податкового) періоду строк, за місцезнаходженням об'єкта оподаткування.

Платник збору, який має підрозділ без статусу юридичної особи, що провадить діяльність із забезпечення паркування транспортних засобів на земельній ділянці не за місцем реєстрації такого платника збору, зобов'язаний зареєструвати такий підрозділ як платника збору у контролюючому органі за місцезнаходженням земельної ділянки.

Базовий податковий (звітний) період дорівнює календарному кварталу.

Туристичний збір. Ст.268.

Туристичний збір - це місцевий збір, кошти від якого зараховуються до місцевого бюджету.

Платниками збору є громадяни України, іноземці, а також особи без громадянства, які прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці, на якій діє рішення сільської, селищної, міської ради про встановлення туристичного збору, та тимчасово розміщуються у місцях проживання (ночівлі), визначених підпунктом 268.5.1 пункту 268.5 цієї статті.

Ставка збору тавка збору встановлюється за рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради за кожну добу тимчасового розміщення особи у місцях проживання (ночівлі), у розмірі до 0,5 відсотка - для внутрішнього туризму та до 5 відсотків - для в'їзного туризму від розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, для однієї особи за одну добу тимчасового розміщення

Базою справляння збору є загальна кількість днів тимчасового розміщення у місцях проживання (ночівлі).

Згідно з рішенням сільської, селищної, міської ради справляння збору може здійснюватися з тимчасового розміщення у таких місцях проживання (ночівлі):

а) готелі, кемпінги, мотелі, гуртожитки для приїжджих, хостели, будинки відпочинку, туристичні бази, гірські притулки, табори для відпочинку, пансіонати та інші заклади готельного типу, санаторно-курортні заклади;

б) житловий будинок, прибудова до житлового будинку, квартира, котедж, кімната, садовий будинок, дачний будинок, будь-які інші об'єкти, що використовуються для тимчасового проживання (ночівлі).

Податкові агенти. Згідно з рішенням сільської, селищної, міської ради справляння збору може здійснюватися такими податковими агентами:

а) юридичними особами, філіями, відділеннями, іншими відокремленими підрозділами юридичних осіб, фізичними особами - підприємцями, які надають послуги з тимчасового розміщення осіб у місцях проживання (ночівлі);

б) квартирно-посередницькими організаціями, які направляють неорганізованих осіб з метою їх тимчасового розміщення у місцях проживання (ночівлі), що належать фізичним особам на праві власності або на праві користування за договором найму;

в) юридичними особами, які уповноважуються сільською, селищною, міською радою справляти збір на умовах договору, укладеного з відповідною радою.

Порядок сплати збору. Податкові агенти сплачують збір за своїм місцезнаходженням щоквартально, у визначений для квартального звітного (податкового) періоду строк та відповідно до податкової декларації за звітний (податковий) квартал, або авансовими внесками до 30 числа (включно) кожного місяця (у лютому - до 28 (29) включно) на підставі рішення відповідної сільської, селищної, міської ради.

Базовий податковий (звітний) період дорівнює календарному кварталу

Єдиний податок. Ст.291. Суб'єкти господарювання, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, поділяються на такі групи платників єдиного податку:

- перша група - фізичні особи - підприємці, які не використовують працю найманих осіб, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню і обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує *167 розмірів мінімальної заробітної плати*, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року;

- друга група - фізичні особи - підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, плат-

никам єдиного податку та/або населенню, виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства, за умови, що протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв:

1) не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 10 осіб;

2) обсяг доходу не перевищує 834 розміри мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року.

- третя група - фізичні особи - підприємці, які не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, не обмежена та юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, у яких протягом календарного року обсяг доходу не перевищує 1167 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року;

- четверта група - сільськогосподарські товаровиробники:

а) юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків;

б) фізичні особи - підприємці, які провадять діяльність виключно в межах фермерського господарства, зареєстрованого відповідно до Закону України "Про фермерське господарство", за умови виконання сукупності таких вимог:

- здійснюють виключно вирощування, відгодовування сільськогосподарської продукції, збирання, вилов, переробку такої власновирощеної або відгодованої продукції та її продаж;

- провадять господарську діяльність (крім постачання) за місцем податкової адреси;

- не використовують працю найманих осіб;

- членами фермерського господарства такої фізичної особи є лише члени її сім'ї у визначенні частини другої статті 3 Сімейного кодексу України;

- площа сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду у власності та/або користуванні членів фермерського господарства становить не менше 0,5 гектара, але не більше 20 гектарів сукупно.

Ставки єдиного податку для платників першої групи встановлюються у відсотках (фіксовані ставки) до розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня податкового (звітного) року (далі у цій главі - прожитковий мінімум), другої групи - у відсотках (фіксовані ставки) до розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року (далі у цій главі - мінімальна заробітна плата), третьої групи - у відсотках до доходу (відсоткові ставки).

Фіксовані ставки єдиного податку встановлюються сільськими, селищними, міськими радами або радами об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, для фізичних осіб - підприємців, які здійснюють господарську діяльність, залежно від виду господарської діяльності, з розрахунку на календарний місяць:

Ставки єдиного податку:

- для першої групи платників єдиного податку - не більше 10 відсотків розміру прожиткового мінімуму;

- для другої групи платників єдиного податку - не більше 20 відсотків розміру мінімальної заробітної плати.

Відсоткова ставка єдиного податку для платників третьої групи встановлюється у розмірі: 3 відсотки доходу - у разі сплати податку на додану вартість згідно з ПК; 5 відсотків доходу - у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку.

Питання для самоконтролю

1. Що належить до місцевих фінансових ресурсів?
2. Назвіть ознаки фінансової незалежності місцевого самоврядування.
3. Що є фінансовою та матеріальною основою місцевого самоврядування?
4. Як розраховується коефіцієнт податкоспроможності окремої території?
5. В полягає суть комунального кредиту?
6. Охарактеризуйте місцеві позики.
7. Охарактеризуйте борг місцевого самоврядування.
8. Охарактеризуйте місцеві податки.
9. Охарактеризуйте місцеві збори.